

GRAMATSKIY & PARTNERS

A T T O R N E Y S A T L A W

EST. 1998

Форс-мажор: практичні аспекти під час війни

Ігор КАСЬЯНОВ,
адвокат

ТРОХИ СТАТИСТИКИ

У 2021 році:

Загальна кількість звернень до Палат – **1616 шт.**

Загальна кількість виданих сертифікатів – **1069 шт.**

Лист ТПП України від 28 лютого 2022 року № 2024/02.0-7.1: військова агресія рф проти України є форс-мажорною обставиною.

ПРОЦЕДУРА ОТРИМАННЯ СЕРТИФІКАТА

Чотири види заяв:

- Для суб'єктів господарювання/фізичних осіб **за договірними зобов'язаннями.**
- Для суб'єктів господарювання/фізичних осіб **за податковими зобов'язаннями** (окремі види).
- Для суб'єктів господарювання/фізичних осіб **за податковими зобов'язаннями для списання безнадійного податкового боргу.**
- Для суб'єктів господарювання/ фізичних осіб **за законодавчими та іншими нормативними актами України.**

Перелік необхідних документів визначається конкретною формою обраної заяви.

ПРОЦЕДУРА ОТРИМАННЯ СЕРТИФІКАТА

Вибір органу.

Торгово-промислова палата України чи регіональна торгово-промислова палата.

Розпорядження ТПП України від 25.02.2022 № 3: на період дії воєнного стану на території України регіональні ТПП мають право засвідчувати форс-мажорні обставини з усіх питань, що належать до компетенції ТПП України.

Момент настання зобов'язання.

Форс-мажорні обставини засвідчуються по кожному окремому договору, окремим податковим та/чи іншим зобов'язанням/обов'язкам, **виконання яких настало і виконання яких стало неможливим через наявність** зазначених обставин.

ОСКАРЖЕННЯ ВИДАЧІ СЕРТИФІКАТА/ ВІДМОВИ У ЙОГО ВИДАЧІ

Заявник має право звернутися за отриманням сертифіката повторно, однак Регламент (нова редакція) не передбачає механізму оскарження видачі сертифіката/відмови у його видачі.

Суд не вправі замість Торгово-промислової палати України надавати оцінку, чи є викладені заявником обставини форс-мажорними (постанови КГС у складі ВС від 26.03.2018 у справі 910/7036/17 та від 03.05.2018 у справі № 906/1024/16).

Визнання недійсним та скасування сертифіката ТПП України не підлягає вирішенню в господарських судах України (постанова ВГСУ від 07.09.2016 у справі № 910/6240/16).

**ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ
ФОРС-МАЖОРУ У ПОЗИЦІЯХ
ВЕРХОВНОГО СУДУ, МКАС
ПРИ ТПП УКРАЇНИ ТА
МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВО-
ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ**

ВЛАСТИВОСТІ ФОРС-МАЖОРУ У ПОЗИЦІЯХ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Ознаками форс-мажорних обставин є:

- ❑ **не залежать від волі** учасників цивільних (господарських) відносин;
- ❑ **мають надзвичайний характер** (під надзвичайними можуть розумітися такі обставини, настання яких добросовісний та розумний учасник правовідносин не міг очікувати та передбачити при прояві ним достатнього ступеня обачливості);
- ❑ **є невідворотними** (непереборна сила робить неможливим виконання зобов'язання в принципі, незалежно від тих зусиль та матеріальних витрат, які сторона понесла чи могла понести, а не лише таким, що викликає складнощі, або є економічно не вигідним).
- ❑ **унеможливають виконання зобов'язань** за даних умов здійснення господарської діяльності.

Постанови КГС у складі ВС від 22.06.2022 у справі № 904/5328/21 та від 31.08.2022 у справі № 910/15264/21.

ВЛАСТИВОСТІ ФОРС-МАЖОРУ У ПОЗИЦІЯХ МКАС ПРИ ТПП УКРАЇНИ

Ознаками форс-мажорних обставин є:

- сторони не знали і не могли знати про відповідну обставину, укладаючи контракт, тобто такі обставини є **непередбачувані**;
- виконання зобов'язання унеможливлене повністю або частково з **незалежних від сторони причин**;
- сторона прийняла всі законні засоби для виконання зобов'язання, але обставини виявилися **непереборними**.

Рішення МКАС при ТПП України від 25.12.2012 у справі № 79.

ВЛАСТИВОСТІ ФОРС-МАЖОРУ ЗА РЕКОМЕНДАЦІЯМИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ

Ознаками форс-мажорних обставин є:

- знаходяться поза розумним контролем;
- їх не можна було розумно передбачити під час укладення контракту;
- постраждала сторона не могла б розумно уникнути або подолати наслідків перешкоди.

Наслідки форс-мажору.

Звільнення від **обов'язку виконувати свої зобов'язання за договором** і від **будь-якої відповідальності за порушення договору**, починаючи з моменту виникнення неможливості виконання за умови, що повідомлення про це надано без затримки іншій стороні.

Рекомендації Міжнародної ТПП щодо застосування форс-мажорних застережень та застережень про істотну зміну обставин (hardship) 2020 року (ICC Force Majeure and Hardship Clauses 2020).

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ЩОДО
ЗАСТОСУВАННЯ
ФОРС-МАЖОРУ**

GRAMATSKIY & PARTNERS

ATTORNEYS AT LAW

EST. 1998

Питання:

Чи звільняє наявність форс-мажорних обставин від відповідальності, передбаченої ст. 625 ЦК України (3% річних, інфляційне збільшення суми боргу)?

Навіть за доведеного факту наявності форс-мажорних обставин боржник не звільняється від відповідальності, передбаченої ст. 625 ЦК України.

Наявність обставин непереборної сили за договором не звільняє від встановленого законом обов'язку відшкодувати матеріальні втрати кредитора від знецінення грошових коштів унаслідок інфляційних процесів та не позбавляє кредитора права на отримання компенсації від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами (постанова КГС у складі ВС від 24.07.2018 у справі № 905/1722/17).

Питання:

Чи може сертифікат про форс-мажорні обставини засвідчувати обставини непереборної сили на майбутнє?

Сертифікат не може засвідчувати форс-мажорні обставини на майбутнє.

У разі якщо сертифікат про форс-мажорні обставини виданий щодо обставин, які на момент його видачі тривають та період дії яких встановити неможливо, заявник, після закінчення дії таких обставин, має право звернутися до ТПП України для засвідчення форс-мажорних обставин за подальший період саме з дня, наступного за датою видачі сертифікату до дня їх закінчення (постанова КАС у складі ВС від 01.10.2019 у справі № 805/385/17-а**).**

Питання:

Чи продовжується на строк дії форс-мажорних обставин строк виконання договірних зобов'язань?

Строк виконання договірних зобов'язань автоматично не продовжується, якщо інше не визначено договором.

Продовження строку дії договору та строку виконання зобов'язань внаслідок форс-мажору чи інших обставин є можливим лише якщо сторони це прямо вказали в умовах договору, або уклали додаткову угоду про це за взаємною згодою сторін вже після виникнення таких обставин (п. 102 постанови КГС у складі ВС від 31.08.2022 у справі № 910/15264/21).

Питання:

Чи є наявність форс-мажору підставою для примусової зміни умов договору (наприклад, щодо строків виконання зобов'язання), зокрема, на підставі судового рішення?

На відміну від істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору (ст. 652 ЦК України), форс-мажор не є підставою для примусової зміни умов договору.

Внесення змін до договору за рішенням суду є виключною мірою, яка пов'язана з втручанням суду в свободу договору, господарську діяльність сторін, і таке втручання може відбуватися лише у разі виникнення значного і вочевидь несправедливого дисбалансу між інтересами сторін внаслідок зміни обставин (п. 94 постанови КГС у складі ВС від 31.08.2022 у справі № 910/15264/21).

Питання:

Якщо сторона, що постраждала від форс-мажорних обставин, не повідомила про виникнення форс-мажорних обставин, чи позбавляється вона права посилатися на такі обставини?

Сторона не позбавляється права посилатися на форс-мажорні обставини, якщо договором не передбачено інше.

Про те, що сторона позбавляється права посилатися на форс-мажорні обставини через несвоєчасне повідомлення має бути прямо зазначено в договорі (п. 52 постанови КГС у складі ВС від 31.08.2022 у справі № 910/15264/21).

Питання:

Чи гарантує отримання сертифіката про форс-мажорні обставини звільнення від відповідальності за порушення договірною зобов'язання?

Сторони можуть визначити обов'язковий характер сертифіката про форс-мажорні обставини лише для себе, а у випадку передання спору на розгляд суду останній може критично оцінити наявність такого сертифіката у відповідної сторони.

Сертифікат торгово-промислової палати, який підтверджує наявність форс-мажорних обставин, не може вважатися беззаперечним доказом про їх існування, а повинен критично оцінюватися судом з урахуванням встановлених обставин справи та у сукупності з іншими доказами (п. 77 постанови КГС у складі ВС від 19.08.2022 у справі № 908/2287/17).

ОРЕНДНА ПЛАТА V. ФОРС-МАЖОР

Підстави для сплати орендної плати у меншому розмірі:

- зменшення плати, якщо через обставини, за які орендар не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася (ч. 4 ст. 762 ЦК України);
- звільнення від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які орендар не відповідає (ч. 6 ст. 762 ЦК України).

Орендар повинен довести, що ці обставини виникли з незалежних від нього причин, зокрема, **через дію непереборної сили тощо**. Якщо орендар з незалежних від нього обставин протягом певного часу був повністю позбавлений можливості користуватися орендованим майном, то на підставі цієї ж норми закону (ч. 6 ст. 762 ЦК України – ред.) він вправі порушувати питання і про повне звільнення його від внесення орендної плати (**п. 5.3. постанови КГС у складі ВС від 14.06.2022 у справі № 910/3536/21**).

GRAMATSKIY & PARTNERS

A T T O R N E Y S A T L A W

EST. 1998